

УДК 336:368.914

В. В. Скупейко,
О. Б. Вознюк

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність багаторівневої пенсійної системи, зокрема акцентовано на вступі в дію другого етапу пенсійної реформи, а саме накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування. Проведено аналіз запропонованої урядом реформи та надано висновки і пропозиції щодо усунення ризиків, які існують у Законі нині.

Ключові слова: пенсійна реформа, накопичувальна система, внески, відрахування, інвестиції, учасники, громадяни, проект, принципи, ризики.

Постановка проблеми. В умовах діючого пенсійного законодавства з 28 млн працездатного населення України лише 15,3 млн платять внески до Пенсійного фонду. Значна частина цих платників до пенсійного віку не доживає [1].

З огляду на це, необхідність пенсійної реформи в Україні давно назріла через низку причин. В Україні діють приблизно 20 законодавчих актів, що регулюють пенсійні питання, деякими з них виділяється особлива привілейована група (чиновники різних рівнів, депутати

тощо), які одержують пенсії «за особливим тарифом». Це призводить до того, що різниця у рівнях пенсій куди більша, ніж у рівнях зарплат. Адже для основних мас, що вийшли на заслужений відпочинок, існує обмежений тариф. До того ж високий рівень смертності призводить до того, що багато людей просто не доживають до пенсійного віку. Тобто тими відрахуваннями, які протягом всього життя вони робили у Пенсійний фонд, не встигають скористатися. Оскільки ці гроші є власністю держави, то ними не можуть скористатися і родичі покійного [2].

Стан дослідження. Питання розвитку та функціонування пенсійної системи України досліджені у працях таких провідних вітчизняних науковців, як В. Базилевич, О. Василик, С. Ковальчук, В. Кудряшов, К. Павлюк, Ю. Пасічник, І. Розпутенко, С. Юрій та ін. Наразі вітчизняна економіка потребує проведення структурної перебудови, активізації інвестиційних процесів із метою досягнення економічного зростання. Також необхідними вбачаються подальші наукові дослідження щодо реформування наявного пенсійного забезпечення та його гарантії.

Метою статті є аналіз переваг, технологій та ризиків накопичувальної системи та розробка заходів і рішень по деяких аспектах, які дадуть змогу вирішити окремі проблеми, що виникають на шляху до нової пенсійної реформи.

Виклад основних положень. Верховною Радою України 3 жовтня 2017 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» (№ 2148-VIII), спрямований на модернізацію солідарної пенсійної системи та реалізацію заходів зі збалансування поточних пенсійних надходжень і видатків [3].

Змістом пенсійної реформи має стати якісний перехід від успадкованої з минулого однорівневої солідарної системи до європейської соціальної моделі, що складатиметься щонайменше з трьох однаково важливих рівнів, які доповнюють одне одного та здатні забезпечити диверсифікацію джерел пенсійних виплат, зокрема за рахунок індивідуальних пенсійних накопичень. Без поєднання цих джерел із модернізованою солідарною системою, заміщення втраченого заробітку пенсійними виплатами на рівні, що відповідатиме міжнародним стандартам, неможливе. Тому пенсійна реформа має бути продовжена в цьому напрямі.

Уведення багаторівневої пенсійної системи (коли, крім нинішньої солідарної, працюватиме обов'язкова та добровільна накопичувальні системи) допоможе вирішити комплекс цих проблем. Тобто кожен громадянин у будь-якому випадку братиме участь у солідарній

(яка передбачає відрахування певного відсотку зарплати в Пенсійний фонд) системі, оскільки це, у будь-якому випадку, є страхуванням від бідності. Другий рівень – це обов’язкова накопичувальна система, коли приватні особи відраховують 2% фонду заробітної плати, що акумулюються на особистих пенсійних рахунках. Простіше кажучи, людина, незалежно від її волі, відкладає додаткові гроші на старість. І третій рівень – коли людина хоче створити великі накопичення на персональному рахунку, збільшивши цим розмір майбутньої пенсії.

На першому етапі пенсійної реформи знято одну з головних проблем – заборгованість по пенсіях, а також підвищено рівень пенсійного забезпечення на 25%. Від реалізації послання Президента до Верховної Ради виграють і старі люди, і молодь. Водночас не програють підприємці та виграє держава, оскільки поменшають об’єми тіньової економіки. Крім цього, реалізація пенсійної реформи сприятиме скороченню бідності у країні та зумовить соціальну стабільність. Адже коли працівник матиме чітке уявлення залежності між розміром накопичених коштів, це краще за інші чинники стимулюватиме до легалізації своїх прибутків (декларації великих сум) та дасть змогу вирішити проблему виплати зарплат «у конвертах».

Саме тому Перехідними положеннями Закону № 2148-VIII передбачено з 01 січня 2019 року запровадити в Україні другий рівень пенсійної системи – накопичувальну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування (НСПС), а Кабінету Міністрів України доручено до 01 липня 2018 року забезпечити створення всіх необхідних для цього інституційних компонентів та розробку нормативно-правової бази.

На виконання цих положень Закону Урядом затверджено План заходів із запровадження НСПС, головним виконавцем яких визначено Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).

У липні 2017 року у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування» (реєстр. № 6677) [4].

Нині в Україні загалом сформовано основні правові, економічні та організаційні передумови та засади функціонування третього рівня системи пенсійного забезпечення – добровільного створення власної пенсії та основні передумови запровадження другого рівня – НСПС. Разом із дванадцятирічним досвідом роботи системи недержавних пенсійних фондів (НПФ) та Адміністраторів НПФ у країні загалом виникла Концепція впровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення, яка закріплена в Законах України «Про загально-

обов'язкове державне пенсійне страхування та «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Законопроект № 6677 ґрунтується на цій Концепції та врегулює питання безпосереднього запровадження НСПС (створення інституційних компонентів системи, механізми захисту пенсійних активів і напрями їх інвестування в перехідний період тощо). Питання належного державного регулювання також можуть бути вирішені в межах цього закону, як пропонує Комітет ВРУ з питань фінансової політики та банківської діяльності.

Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка має стартувати з 1 січня 2019 року, ґрунтується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5; 6].

Суть такої системи полягатиме у тому, що частина обов'язкових страхових внесків до пенсійної системи накопичуватиметься, обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, яким менше 35 років, які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески поступово на рівні від 2 до 7% з поступовим (на 1% в рік) покроковим збільшенням відсотка відрахувань. Ці кошти інвестуватимуться з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватися).

При інвестуванні пенсійних активів компанії діятимуть згідно з вимогами законів щодо напрямів інвестування, ринків, на яких можна буде здійснювати інвестиції, та вимог щодо диверсифікації (вкладання коштів у різні напрями) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів здійснюватиме банківська установа-зберігач, яка нестиме відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатися ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад, у разі інвалідності). Індивідуальні пенсійні накопичення громадян успадковуватимуться. Виплати з Накопичувального фонду здійснюватимуться додатково до виплат із солідарної системи.

Розмір пенсії в такій системі залежатиме від розміру страхових внесків та терміну, протягом якого ці внески накопичувались, і розміру отриманого на них інвестиційного доходу.

Адміністративне обслуговування цієї системи здійснюватиметься Пенсійним фондом України.

Однак, провівши аналіз запропонованої накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, ми акцентували на перевагах, технології та ризиках накопичувальної пенсії та запропонувати свої рішення по деяких аспектах, які дадуть змогу, на наш погляд, вирішити окремі проблеми, які виникають на шляху до нової пенсійної реформи.

Переваги. Накопичувальна система дасть можливість забезпечити:

- персоніфікацію накопичених грошових вкладів;
- захист від змін у законодавстві, оскільки з громадянином складатиметься заключний договір і діятиме взаємна відповідальність сторін;

- можливість успадкування в році смерті, або втрати годувальника в повному обсязі згідно з договором;

- проведення диференціації розмірів накопичувальної пенсії залежно від утримань, які будуть або були здійснені платником;

- громадяни України, яким виповнилося 35 років (або особи без громадянства), можуть добровільно заключити договір і сплачувати внески на накопичувальні рахунки, а в разі відсутності заробітної плати визначити собі відрахування не менше як із утримання ПДФО. Тобто у 2019 році ця сума розрахунково становитиме близько 340 грн (4 000 (розмір мінімальної заробітної плати) * 7% = 340 грн.).

Пропозиції щодо технології та гарантії для різних соціальних груп населення:

- утримання податку на доходи фізичних осіб має проводитися після відрахувань до накопичувальної системи (6 800 (розмір м.з.п) * 0,02) * 18% (ставка ПДФО);

- у разі передачі в управління недержавним компаніям (фондам) створити страховий фонд (наприклад, Фонд гарантування вкладів), передачу активів проводити тільки тим компаніям, які мають ліцензії (дозвола) і в яких статутний капітал (фонд) становить не менше 1 млрд доларів. Це дасть можливість гарантії та залучення до добровільної участі громадян, котрі старші 35 років і громадян нерезидентів;

- при виході на пенсію можна свої накопичені кошти одержати одноразово, або розділити по роках, як це передбачено в договорі;

- сиротам, дітям-інвалідам I групи до повноліття проводити відрахування до фонду за рахунок коштів державного бюджету;

- проводити індексацію на рівні наявного рівня інфляції за рахунок накопичень Фонду;

– у разі втрати роботи і відсутності заробітної плати відрахування мають проводитися з джерел надходжень, які мають бути задекларовані за підсумками звітного року;

– у разі заборгованості по виплаті заробітної плати і при подальших затримках виплат, сплата проводиться за рахунок коштів підприємства зі застосуванням коефіцієнта збільшеного на 120% ставки Національного банку;

– за громадян, які перебувають у декретній відпустці, студентів, ліцеїстів, військових строкової служби проводити сплату до фонду за рахунок держави у розмірі 7% від мінімального прожиткового мінімуму;

– громадяни, які одержують пенсію по інвалідності, участі у програмі не беруть;

– державні службовці, відрахування з заробітної плати ЄСВ відбувалося за ставкою 6,1%, мають право на перерахунок 2,5% із врахуванням інфляції. (Наприклад: заробітна плата держслужбовця 400 грн. Утримання ЄСВ було за ставкою 6,1% $400 * 6,1\% = 24,4$ грн. Для всіх решта громадян ставка ЄСВ становила 3,6%. Тобто для забезпечення справедливих відрахувань для всіх категорій громадян необхідно: $400 * 2,5\% = 10$ грн * 30 = 300 грн (30 – коефіцієнт для розрахунку нарахування пенсій). $300 * 12 = 3600$ грн за 1 рік. Кошти для проведення вказаних розрахунків необхідно вилучити з Пенсійного фонду, який був адміністратором відрахувань із державних службовців;

– провести відбір недобросовісних платників, які працюють у тіні або займаються злочинною діяльністю (наркобізнес, торгівля зброєю, використання фіктивних фірм тощо) та мають намір здійснювати відрахування за членів своєї сім'ї.

Накопичення та залучення додаткових коштів у разі втрат, інфляції та інших ризиків:

– у разі передачі Державному фонду, накопичення проводити не лише за рахунок відрахувань учасників, а за рахунок проданого національного багатства (купівля 1 тонна нафти видобутої в Україні 1,5 дол. з тонни, 1м^3 газу – 3 дол., 1 тонни вугілля – 0,5 дол., 1 тонна піску – 0,7 дол., при продажі ліцензій на гральний бізнес, національних лотерей, продаж земель Державного фонду. Адже згідно з Конституцією України все належить народу;

– проводити залучення накопичень у різні проекти, в розробку і видобуток золота і взамін одержувати злитки, які зберігати у державних фінансових установах, інвестувати в високотехнологічні галузі (АТ, космонавтика, літакобудування), надавати кредити

своїм платникам по облікових ставках, які зазначені в договорі без внесення змін;

- зобов'язати іноземців, які мають дозвіл на працю в Україні проводити відрахування у розмірі 7% з 10 мінімальних заробітних плат;

- громадяни, які одержують грошове забезпечення (військовослужбовці, особи начальницького чи рядового складу органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України), прирівнюються до платників податків, які одержують заробітну плату та дія їхнього договору чинна до 60 років із подальшим поповненням із власних коштів.

Усунення ризиків. Щоб не допустити значних ризиків в управлінні фондом (компанією) пропонуємо:

- витрати на утримання (адміністрування) фондом (компанією) не мають перевищувати 3%;

- заробітна плата керівника, топ-менеджерів має бути адекватною на рівні галузі;

- за підсумками кожного року повинен проводитися незалежний аудит вкладень – цінних паперів, наданих кредитів, залучених коштів фонду;

- перевірки своєчасності та повноти нарахувань, утримання і відрахувань здійснюються фіскальною службою;

- фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно можуть брати участь на умовах як і ті громадяни, які одержують заробітну плату.

Перший клієнт програми буде мати право отримати свої відрахування – накопичення у 2044 році. Це не стосуватиметься добровольців, які будуть укладати договори і термін їх виходу буде значно швидшим.

Висновки. Результати проведеного дослідження засвідчили, що наявна національна пенсійна система є одним із основних чинників, що призводять до фіскальної вразливості економіки. Це свідчить про нагальну потребу комплексної реформи пенсійної системи із впровадженням накопичувального механізму та створенням приватних пенсійних фондів.

Головними напрямками реформування пенсійної системи України має бути суттєве удосконалення солідарної системи; створення економічних умов для реального введення другого рівня пенсійного забезпечення; стимулювання підприємств для створення приватних

пенсійних депозитних фондів у державних банках як прототипу третього рівня пенсійного забезпечення.

1. Мельник Н. Три рівні пенсійної реформи. «День». Дата публікації: 17.06.2016. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/tri-rivni-pensiynoyi-reformi>

2. Фінанси України: Пенсійний фонд назвав кількість пенсіонерів в Україні. Дата публікації: 17.06.2016. URL: <http://news.finance.ua/ua/news/-/378360/pf-nazvav-kilkist-pensioneriv-v-ukrayini>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148-VIII. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: Закон України від 10.07.2017 р. № 6677. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2013 р. № 1058-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

6. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua>

7. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

Skupeiko V. V., Voznyuk O. B. Features of improving accumulating pension system in Ukraine

The essence of the multilevel pension system is considered, in particular, the main attention is paid to the entry into force of the second stage of the pension reform, namely the accumulation system of compulsory pension insurance. The analysis of the proposed government reform has been carried out and conclusions and proposals on elimination of risks existing in the Law for the present are provided. Today, in general, the basic legal, economic and organizational preconditions and principles of functioning of the third level of the pension system – voluntary creation of the own pension and the main prerequisites for the introduction of the second level.

When investing retirement assets, the company will act in accordance with the requirements of laws on investment directions, markets where investments and requirements for diversification (investing in different directions) of investment investments can be made.

The funds accounted for on individual savings accounts of citizens will be the property of these citizens, and they will be able to use them when reaching the retirement age.

The size of the pension in such a system will depend on the amount of insurance premiums and the period during which these contributions were accumulated and the size of the investment income received on them.

The results of the survey showed that the existing national pension system is one of the main factors that lead to fiscal vulnerability of the economy. This testifies to the urgent need for a comprehensive reform of the pension system with the introduction of an accumulation mechanism and the creation of private pension funds.

The main directions of reforming the pension system of Ukraine should be substantial improvement of the joint-stock system; creation of economic conditions for the real introduction of the second level of pensions; stimulating enterprises to create private pension deposit funds in state banks as a prototype of the third level of pension provision.

Key words: *pension reform, cumulative system, contributions, deductions, investments, the participants, citizens, project, principles, risks.*

Стаття надійшла 5 вересня 2018 р.